

Влијанието на КОВИД 19 на пазар на трудот и сочувувањето на работните места

Д-р Лазар Јовевски
Вонреден професор на Правниот факултет
Јустинијан Први
УКИМ

Резиме

Овој труд се анализираат актуелните сосостојби околу влијанието и последиците на здравствената криза предизвикана од Корона вирусот КОВИД 19 врз економијата и пазарот на трудот. Труд како централен фокус ги има краткорочните негативни последици кои ги предизвика Корона кризата врз стопанството, затварањето на работните места, како и краткорочните мерки кои се преземаат од страна на Владата на РС Македонија за надминување на истите. Анализата се насочува особено кон губењето на работните места и новите услови за работа во иднина кои ќе бидат последица на забрзаната дигитализација на економијата и пазарот на трудот, а како ефект на изолацијата и работата од дома при Корона кризата.

Клучни зборови: пазар на труд, економија, невработеност, работни места.

Вовед

Нашата земја и целото општество се соочи со здравствена криза која е предизвикана од Корона вирус наречен Сарс КО 19, или познат како Корна 19. Овој феномен на инфекција која во себе пред се има здравствени и санитарни рефлексии, заради својата распространетост низ речиси целиот свет немонивно предизвика и други освен здравствени последици. Еден од главните негативни секундарни глобални ефекти е всушност економската криза или би рекле потрес кој што се случи кај нас, но и во целиот свет. Имено, иако инфекцијата започна во Кина уште во текот на месец ноември, а според некои информации и порано, сепак во светски рамки брзо се прошири, за да веќе во февруари се прогласи светска пандемија од страна на Светската здравствена организација (СЗО). Не навлегувајќи во мотивите и оправданоста за оваа одлука, секако имајќи во предвид дека само неколку дена пред прогласувањето на пандемијата, истата Организација тврдеше дека не треба да се прогласува пандемија, ефектите кои произлегоа токму од таа одлука немонивно направија пресврт во светската економија, во меѓународните односи, но и во глобалните политики, чие ефекти допрва ќе излегуваат на површиа. Токму затоа, периодот

на борба против Ковид 19 може да го подфелиме на два периода, барем заклучно до почетокот на месец јуни, а тоа е период пред одлуката за пандемија донесена од СЗО и периодот по неа.

Вториот период е времето кога всушност започнува покрај здравствена и економска криза, односно доаѓа до силни, а повремено и осцилирачки промени на глобалните пазари, економски пад на производството и затварање на границите меѓу земјите, при што сето ова директно се одрази на пазарот на трудот и работните места.

Справувањето со економските предизвици, со дисбалансот на пазарот на трудот, како и со зачувување на малите и средни компании, како и самовработените, е главниот предизвик кој е пред нашата нација и општество. Од начинот на кој ќе се справиме со овие економски и здравствени предизвици ќе зависи идниот политички амбиент во земјата, нашиот развој во следните 5 години, како и колективната самодоверба и идниот победнички дух на општеството.

1. Анализа на состојбата

Во македонски услови инфекцијата се појави во текот на месец март, и во истиот месец се преземаа чекори за превенција на пандемијата и спречување на ширење на заразата. За таа цел веќе во средината на месецот (18 март) беше прогласена и вонредна состојба која треба да трае до крајот на мај, доколку не се случи ново продолжување од страна на Претседателот. Не навлегувајќи во деталите на здравствените аспекти на борбата против Корона вирусот наречен Ковид 19, би се задржале на економските аспекти од состојбата.

Се чини дека економските мерки не ја пратат динамиката на здравствените, кој имаат за цел да се превенира заразата, додека економско-финансиските мерки повеќе се реакција на последиците, отколку превенција. Во насока на помош на општеството и економијата уште на 16 март предложивме сет на мерки кои може да помогнат во овие околности. Меѓу другите тие се однесваа на следните чекори:

- а. Субвенционирање на придонесите од плата во износ од 100% во туризмот, транспортот и угостителството, како и субвенционирање на 50% од придонесите во сите останати стопански дејности во рок од три месеци;
- б. Субвенционирање на платите во износ од 80% во туризмот, транспортот и угостителството, како и субвенционирање на платите во износ од 40% од минималната плата во сите останати дејности во рок од три месеци;
- в. Исплата на посебен додаток на плата (покрај редовната плата и другите додатоци) на сите здравствени работници, припадниците на МВР ангажирани на терен и припадниците на АРМ ангажирани на терен во износ од 35% од платата.

- г. Укинување на јавниот превоз и обезбедување на бесплатен јавен превоз за сите компании кои имаат повеќе од 5 вработени во рок од три месеци;
- д. Финансиска помош за сите компании кои ќе продолжат со производната дејност и обезбедување на бесплатни средства за заштита на сите вработени;
- ѓ. Државна субвенција за сите прекувремени часови на вработените во трговијата со прехранбени производи, фармацијата и индустријата за лекови во износ од 30% за секој прекувремен час;
- е. Финансиска поддршка за сите компании кои нема да отпуштат ниту еден вработен, а за оние кои ќе испратат вработени на принуден одмор субвенционирање на 50% од надоместокот кои компаниите се должни да го исплаќаат на вработените кои се на принуден одмор (надоместокот е 70% од платата);
- ж. Субвенционирање на платата и придонесите на сите вработени од стопанството кои ја користат мерката да останат дома заради хронични болести, состојба на бременост и чувење на дете/ца до 10 годишна возраст во износ од 50%;
- з. Признавање на состојбата на виша сила за сите компании во Македонија и доколку компанијата престане привремено целосно со работа (на пр. во угостителството), субвенционирање на придонесите во износ од 100% за сите вработени кои не се на работа и 70% од надоместокот на плата кој ќе се исплаќа согласно член 112 став 7 од Законот за работните односи во рок од 3 месеци;
- с. Можност за исплата на тринеделна плата и придонеси на сите компании кои мораат да ја прекинат дејноста или финансиски стимулации за исплата на плати;
- и. Замрзнување на сите долгови по основ на кредити, извршување на пресуди, и други парични побарувања во износ од 100% на сите граѓани во следните 6 месеци;
- ј. Ослободување од ДДВ за сите компании кои ќе покажат добивка во третиот и четвртиот квартал од годината;
- к. Намалување на каматните стапки кај сите комерцијални банки;
- л. Директна парична помош на компаниите во следните три месеци со неповратни државни финансиски средства за што државата ќе се задолжи најмалку 500 милони евра во следните два месеца;
- љ. Ребаланс на буџетот со одлука на Владата (со оглед на прогласената вонредна состојба тоа е можно) и пренамена на буџетски средства во приоритетни цели за справување со здравствените, економските и финансиските проблеми во следните 3 месеци;
- м. Одлагање на сите даночни обврски за компаниите кои во периодот март до јуни ќе покажат загуба;
- н. Откуп на државни обврзници и други финансиски мерки;
- њ. Свртување кон домашната економија и потрошувачка.

Како што може да се види од мерките кои што ги предлагавме уште на почетокот на Корона кризата од средината на март, истите имаа за цел да помогнат на компаниите и стопанството, но и на самите вработени кои се директно засегнати од идни непланирани отпуштања и губење на работните места. Основната идеја на која требаше да се гради превентивната политика против економско – финасиските и социјалните проблеми предизвикани од инфекцијата е да се помогне на компаниите во две цели: бизнисот да опстои, односно трговските друштва да опстанат, особено микро, малите и самовработените, а од друга страна, втора цел е преку помош на компаниите директно да се влијае на сочувување на работните места. Наместо тоа, се чини Владата презеде обратни чекори на делување, а тоа е дека сетот на мерки, т.н. три серии на мерки кои се преземаат за справување со економско-финасиските последици и социјалните проблеми, акцентот го имаат во делот на помош на граѓаните кои останаа без работа, наместо да се превенира состојбата на отпуштања и губење на работните места. Третиот сет на мерки тоа особено го потврдува.

За волја на вистината, како што може да се забележи дел од предлозите кои ги дадовме делумно, а некои целосно се прифатени од Владата, но сепак мора да забележиме дека во одредена смисла се задоцнети. Особено првите два сета на мерки, кои немаат вистински финансиски и економски импут во стопанството и на пазарот на трудот. Третиот сет на мерки кои излегоа на 18.мај најнапред се социјални мерки кои даваат финансиска помош на различни категории граѓани, од кои се чини приоритетни за помош се младите лица. Ова е во одредена смисла нејасно, зошто токму младите се фокус на третиот сет на мерки на Владата, каде директно се дава финансиска помош. Покрај нив, финансиска помош е предвидена и за оние активни баратели на работа кои имаат приходи под 15000 денари, а со цел поттикнување на потрошувачката на македонски производи, што е донекаде и на линија на нашите предлози (точка њ).

Овој трет сет на мерки е најобеман и во основа е социјална помош, кој сметаме дека е инспириран од критиките кои беа упатени на сметка на Владата во насока дека само околу 1% од БДП е насочен за помош на стопанството и граѓаните за излез и помош од економската криза предизвикана од Ковид 19. Сега овој процент до некаде ќе се зголеми, но поставуваме прашање, дали овој начин на давање на неповратни средства на граѓаните значи задржување на работните места и дали исто така тоа значи дека економијата ќе добие директна финансиска помош?

Одговорот на двете прашање е не! Најнапред, во однос на правата дилема, недвосмислено е дека со давање на финансиска (социјална помош) на невработени всушност не значи дека овие лица ќе се вработат, туку напротив, се поттикнува свеста и вољата за да се функционира во личната (индивидуална) атмосфера на апатичност и оттапување на претприемачкиот дух, особено кај младите. Од друга страна оваа помош никако не значи дека оние работодавачи кои што сакаат да отпуштаат вработени (на пример т.н. отказ заради технолошки вишок), ќе се предомислат, туку напротив, ќе имаат уште еден аргумент пред работниците и синдикатите, дека отпуштените вработени ќе можат да користат дополнителни социјални финансиски мерки кои ќе им помогнат да функционираат, што во

крјана линија е точно. Но, подвлекуваме, дека овој тип на мерки не помага на компаниите, туку на оние кои останале без работа, или воопшто не биле вработени, а кои и досега користеа одредени права по основ на невработеност предвидени со закон или со претходните мерки.

Во однос на второто прашање, може да кажеме дека на прв поглед можеби изгледа дека економијата ќе добие одредена финасиска помош со поттикнување на потрошувачката, но ако анализираме како се структурирани мерките, односно за кои сектори се однесуваат, неминовно е да заклучиме дека финасиските средства ќе се користат за македонски производи и тоа во рамките на потрошувачката на храна и пијалоци, како и во туризмот. Сепак, неспорно е дека потрошувачката на мало и досега не е погодена од економските и финасиските последици на инфекцијата, туку напротив, бележи раст. Таму нема отпуштања, туку имаше само прераспоредување на работното време и задржување на обемот на работа и работни места. Што се однесува до туризмот и ваучерите кои се предвидуваа како финасиска помош за граѓаните кои се во социјален ризик за да користат одмори, може да кажеме дека самата мерка е контраверзна и контрадикторна. Најнапред се вели дека може да ја користат вработени кои имаат под 15000 денари плата, а тоа се само оние кои се со минимална плата и која изнесува околу 14900 денари. Голем дел од овие луѓе заради претходните уредби за користење на годишните одмори од 2019 и 2020 веќе ги искористија годишните одмори и немаат право на годишен одмор повеќе оваа година, а од друга страна, луѓето кој живеат на минимална плата, не би сметале дека се токму тие граѓани кои можат да си дозволат дури и со финасиска помош да летуваат. Дотолку повеќе што досегашната практична примена на мерките беше во насока дека се зема приходот на целото семејство, а не на индивидуата, па на тој начин, ако вака се толкуваат одредбите од Уредбите и понатаму, многу мал број на вработени воопшто и ќе имаат право да аплицираат.

Во контекст на целокупното справување со економските, финасиските и социјалните проблеми заради Корона кризата, неминовно се поставува прашањето од каде ќе се обезбедат финасиски средства за помош, особено ако парите во најголем дел се даваат како социјални трансфери, а многу помал износ се издвојува за директна финасиска помош на компаниите? Ова, особено ако се знае дека Владата веќе доцни со обезбедување на финасиски средства од надворешни извори.

2. Предлози

Би сакале да напоменеме дека во однос на кои идни чекрои треба да се преземат за да не дојде до значително пореметување на пазарот на трудот и затварање на компании во Македонија, сметаме дека предложените 18 мерки, а посочени погоре, се добра основа да се гради идниот економски стратешки пристап за излез од состојбите и кризата која предстои. Би додале дека мерките кои се носат за справување со економската криза не ги исклучуваат акциите кои треба да се редовен пристап за помош на компаниите да имаат пробив на странските пазари, за развој на нови технологии и дигитализација на услугите,

но за последното со објективно внимание и претпазливост заради можен негативен ефект на губење на работни места.

Исто така во делот на финасискиот сектор се чини дека мерките не се доволни и дека незадоволството во пошироката бизнис заедница и кај граѓаните е мановестација заради немањето на доволна флексибилност на финасискиот сектор да се откаже од дел од своите профити (камати), а во интерес и за помош на стопанството и граѓаните. Репорграмирањето и одлагањето на долговите без корекција на каматните стапки делува негативно на пазарот на труд на подолг рок. Потребна е помош во извозот, особено во овие околности и стимулирање на воведувањето на новите технологија, што во одреден дел и може да се препознае кај последниот трет сет на мерки.

3. Заклучоци

Економската криза предизвикана од Коран вирусот Ковид 19 доколку нема втор бран на есен, а за што сите се надеваме, има краткотраен но длабок и силен негативен ефект врз економијата. Тоа се одразува на работните места, а дали ќе се одрази на социјалните трансфери и политики допрва ќе се анализира. Засега може да кажеме дека одредени импликации се чувствуваат и во социјалната сфера. Од друга страна економската преобразба која ќе следи во иднина, а која ќе треба да помогне за економско и финансиско опоравување на компаниите и генерално на економските системи во државите, ќе се темели на одредени трудови практики за кои сме сведоци и се случуваат во овој период од неколку месеци. Тоа ќе значи поместување на работните односи се повеќе кон флексибилните форми на работа, понатаму забрзана дигитализација на работните места, а со тоа и во одреден процент губење на работни места. Дигитализацијата на работниот процес неминувано ќе бара воведување на нови дигитални технологии кои ќе го отвараат прашањето за нивната безбедност, како во однос на здравјето на луѓето, така и во однос на личната безбедност и приватноста.

Идните политики и мерки треба да одат во насока на подготвено пречекување на нови драматични поместувања на пазарот на трудот, економски осцилации и нови правни решенија. Во македонски рамки, нашата економија која е релативно мала и кривка, треба да се подготви за зголемена невработеност во периодот кој следи, нови методи на работа и нови форми на менаџирање со човечкиот потенцијал. За воља на вистината, како мала економија имаме и предност, а тоа е дека големите тектонски економски земјотреси доедга, а и од сега, делумно не заобиколуваат, но проблемот е што ние упорно во изминативе 30 години немаме храброст и доблест да изградиме економски и трудови односи кои се по мера на човекот и за наше општо добро. Тоа за жал го покажува и оваа економска криза, која ја раководиме збунето, суетно, со задоцнување на преземање на мерки и веројатно со одреден број на скриени агенди, а за кои доколку сум во право, допрва ќе испливуваат на површина.